

Šimek, Emanuel

Kulturněhistorický obraz Ptolemaiovy velké Germanie

In: Šimek, Emanuel. *Velká Germanie Klaudia Ptolemaia. Svazek IV, Kulturněhistorický obraz oblasti mezi Rýnem a horní Odrou - dolní Vislou, Dunajem a Baltickým mořem v dobách kolem počátku našeho letopočtu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita s podporou Ministerstva školství, 1953, pp. [19]-41

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118906>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I

KULTURNĚHISTORICKÝ OBRAZ PTOLEMAIOVY VELKÉ GERMANIE

Obchodní trati, doložené místopisnými údaji Ptolemaiiovými, měly lví podíl na utváření kulturního obrazu, s nímž se v oblasti mezi Rýnem a Vislou (přesněji Ptolemaiiovým Vislulem), Dunajem a Baltickým mořem v době Ptolemaiiově setkáváme.

Nejsou to ovšem ani zdaleka všechny cesty, po nichž se dala výměna zboží a vůbec styk mezi touto oblastí a územím římské říše, ale je to přece jen značný počet zvlášť důležitých dálkových tratí, které spojovaly římské Podunají a Porýní s pobřežím Baltického a Severního moře a procházely proto napříč celým územím svobodné Germanie. Tím se staly hlavními tepnami obchodního proudu, který přenesl do končin severně od Dunaje a východně od Rýna kulturní uniformitu římských provincií, z nichž přicházel, a byl tak silný, že dovedl ještě i ve vzdálených oblastech Polabí a Poodří zastříti namnoze kmenové hranice a vtisknouti domácí hmotné kultuře nápadně jednotný ráz.

Podati rovnoměrně propracovaný kulturněhistorický obraz celé oblasti starověké Germanie v mezích shora vytčených je stále ještě *pium desiderium*, těžko splnitelné především proto, že z některých i velkých území není dosti nálezů nebo alespoň podrobnějších nálezových zpráv, z nichž bychom mohli získati potřebné poučení. Je proto i dnes ještě každý pokus

o podobný celkový obraz odsouzen ke značné mezerovitosti. Nevyhne se jí ani tato má práce. Její stylisace byla velmi ztížena také nedostupností odborné literatury a nálezových zpráv, jež o tomto thematě v různých končinách oblasti starověké Germanie vyšly v posledním desetiletí. Úkolem mé práce ostatně není — a za daných poměrů ani nemůže být — podati podrobné zpracování všeho až dosud získaného archeologického materiálu, nýbrž toliko podati povšechné kulturněhistorické osvětlení doby a prostředí, jichž se tato práce týká.

Prve než přejdeme k vlastní úvaze, jež má býti předmětem této kapitoly, je třeba, abychom pro ni vymezili časový rámec určením doby, z níž pocházejí Ptolemaiovy zprávy o naší oblasti.

Ptolemaios sám se o době vzniku své γεωγραφική ὑφήγησις nezmiňuje ani slovem. A zprávy, z nichž čerpal své zeměpisné, národopisné a místopisné záznamy, byly zřejmě — jak v této práci již opětovně bylo zjištěno — značně různého stáří. U většiny je vůbec ani nedovedeme přesněji určit a jsme odkázáni na pouhé více méně pravděpodobné dohady. Tak byla na př. jistě velmi starého původu zpráva o R a k a t e c h¹ v severním rakouském Podunají, můžeme se domýšleti, že pocházela ještě z doby před začátkem našeho letopočtu, ale pro bezpečné posouzení jejího stáří a původu nám chybějí nutné předpoklady. A stejně je tomu i u zprávy o p u s t i n ě Helvetijské² a u řady jiných obdobných zpráv. Ale dílo Ptolemaiovo nám přece jen skýtá určitý počet pomůcek, podle nichž můžeme alespoň přibližně dáti odpověď na otázku, kdy vzniklo, nebo přesněji, kdy bylo dokončeno. A pomáhá nám k tomu nejenom svými valstními údaji, nýbrž zčásti, jak uvidíme, i tím, o čem mlčí.

V Ptolemaiově kapitole o Germanii je to především záznam

¹ Ptolemaios II. 11. 11, srov. Šimek, V. Germanie Klaudia Ptolemaia I (Praha 1930), 76, II (Brno 1935), 197, 203 a d. (cit. dále jen zkratkou VG.).

² Ptolemaios II. 11. 6, VG. I. 7, 70, II. 110 a d.

Sugambřů v jejich starém kmenovém území vpravo od dolního Rýna, který můžeme bezpečně datovati před rok 8 st. l., neboť toho roku byli Sugambrové po dlouhém válečném zápolení, jež sami začali v letech 17 (16) a 13 (12) st. l. vpády do římské Gallie, převedeni Tiberiem za Rýn do Gallie a jejich jméno jako název kmene zaniklo³. Mylná zpráva o nich přešla patrně ze Strabona⁴ do díla Marinova a odtud byla přejata Ptolemaiem do Hyfégése. Jiná zpráva starého data, přejatá z díla Tacitova (Ann. II. 18 k r. 16 n. l.), dala vznik Tropajím Drusovým⁵ na horní Veseře. Z Tacitových Annálů pocházely dále zprávy, jež se vztahovaly k roku 28 n. l. a daly vznik Ptolemaiovým *πίλεις* Fle(v)um a Siatutanda⁶, a snad i zpráva o jednání, jímž bylo ukončeno povstání Batavů r. 70 n. l., podle níž Ptolemaios zakreslil na své mapě *πόλις* Navalii⁷. Do následující doby Flaviovců ukazuje záznam Oltářů Flavijských (*Βωμοὶ Φλαύιοι*)⁸. A nejpozději z doby Hadrianovy pocházejí itineráře tří západních cest z horního Podunají do vnitrozemí Germanie, a to jednak itinerář cesty ze Segoduna východně od Ptolemaiových Abnob do Amisie⁹, jednak itineráře obou cest, jež měly svá východiska v oblasti „Hadrianova“ limitu na řece Altmühle¹⁰. A rovněž na

³ Ptolemaios l. c., VG. I. 7, 68 a d., II. 105; Müllenhoff, D. Altertumskunde IV². 42 a d., 49, Bremer, Ethnographie d. germ. Stämme² (Štrasburk 1904), 150, Much, D. Stammeskunde³ (Berlín—Lipsko 1920), 77 a d., Hoops Reallex. IV (Štrasburk 1918—1919), 299, L. Schmidt, Gesch. d. Stämme II (Berlín 1918), 395 a d.

⁴ Strabon VII. 1. 3, 4; 2. 4 (kde praví: τῶν δὲ Γερμανῶν... ὃ' εἰσὶ γνωριμώτατοι Σουγάμβροι τὲ καὶ Κίμβροι; dříve — VII. 1. 3 — se již Strabon zmínil ovšem o tom, že na pravé straně Rýna zbyla jenom část kmene: λοιποὶ δ' εἰσὶν ἄλλοι καὶ τῶν Σουγάμβρων μέρος).

⁵ Ptolemaios II. 11. 13, VG. I. 78, III. 73 a d.

⁶ Ptolemaios II. 11. 12, VG. I. 76, III. 55 a d.

⁷ Ptolemaios II. 11. 13, VG. I. 78, III. 64 a d.

⁸ Ptolemaios II. 11. 15, VG. I. 82, III. 79 a d.

⁹ VG. III. 22 a d.

¹⁰ Tamže 212 a d., 246 a d.; že tyto itineráře nemohly pocházeti z doby ještě pozdější, vyplývá z jiných chronologických úvah, o nichž v. níže.

dobu Hadrianovu ukazuje také záznam o Kelemantii, spojený týmiž posičními čísly se záznamem o Brigetiu¹¹, který je sám datován připojením údaje o legii *I adiutrix*¹², jež přišla do Brigetia z Apula asi roku 199 n. l.¹³

Z těchto několika více méně dobře dotovaných zápisů Ptolemaiových je zřejmo, že zprávy, ze kterých vznikly údaje Hyfégése o svobodné Germanii, pocházely z celé doby, v níž se uplatňoval vojenský, politický a kulturní vliv římské říše na území za Rýnem a Dunajem až po dokončení Hyfégése. Kdy k tomuto dokončení skutečně došlo, nebylo až dosud bezpečně zjištěno. Názory badatelů se po té stránce značně rozcházejí. Úhrnem bych řekl, že oba krajní termíny, jimiž bývá určováno dokončení Hyfégése, lze dnes zhruba vymezení asi lety 125—129 a 170—178 n. l.

Pro dobu kolem roku 170 se v posledních desíletích vyslovili z předních odborníků, pokud vím, na př. Kubitschek a Schnabel¹⁴. V. Novotný¹⁵ datoval sepsání Hyfégése do let 161—178 n. l. Podle Niederla¹⁶ sestavoval Ptolemaios svou geografii po roce 151 a „pravděpodobně

¹¹ VG. I. 139 a d.

¹² Ptolemaios II. 14. 3: *λεγιων α' Βοηθός*.

¹³ Ritterling, Pauly-Weissowa RE. XII. 1. 1211; srov. k tomu J. Dobiáš, Římané na naší půdě, Sborník I. sjezdu čsl. profesorů filol. a hist. (Praha 1929), 356, J. Eisner, Slovensko v pravěku (Bratislava 1933), 206, V. Ondrouch, Limes Romanus na Slovensku (Bratislava 1938), 32.

¹⁴ W. Kubitschek, Jahrbuch für Altert. VI. 207^b („před rokem 170“), P. Schnabel, Text und Karten des Ptolemäus (Quellen u. Forschungen z. Gesch. d. Geogr. u. Völkerk. 2, Lipsko 1938), 70 („kolem r. 170 n. l.“; tabulka pořizena vydavatelem A. Herrmannem podle údajů Schnablových); žádný z obou autorů své stanovisko podrobněji neodůvodnil.

¹⁵ V. Novotný, Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých (Rozpr. Č. Akad. tř. I č. 40, Praha 1910), str. 3, rovněž bez bližšího odůvodnění; do doby Marka Aurelia datuje Hyfégési také K. Schumacher, Siedelungs- und Kulturgesch. d. Rheinlande II (Mohuč 1923), 151, a sám jsem před lety vyslovil také podobný názor v práci Čechy a Morava za doby římské (Praha 1923), 90.

¹⁶ Niederle, Slov. starožitnosti I. 403.

na konci života († asi r. 178)¹⁷. Müllenhoff, Winkelmann, Kauffmann, Mehliis, Steche¹⁷ a j. soudí, že Ptolemaios napsal toto dílo kolem roku 150 n. l. K nejnižšímu termínu 125—129 n. l. dospěl, pokud vím, O. Stein¹⁸.

Kolísají tedy oba krajní termíny, jimiž se datuje sepsání Hyfégése, přibližně asi mezi polovicí vlády Hadrianovy a koncem vlády Marka Aurelia resp. koncem válek t. zv. markomanských.

Termín kolem roku 178 a vůbec celou dobu válek t. zv. markomanských musíme odmítnouti proto, že v Hyfégési není nejmenšího dokladu ethnologických a jiných změn, k nimž došlo v době těchto válek. Byla to doba velkého pohybu¹⁹ germánských a nepochybně i slovanských kmenů, stěhování, které by se bylo nutně musilo náležitým způsobem projevit také v geografii Ptolemaiově. Nic takového však v ní nelze vůbec zjistit. Steche²⁰ již upozornil na to, že Ptolemaios nezná Lakringů a asdingských Vandalů, a že naproti tomu jmenuje některé jiné kmeny, kteří v „markomanských“ vál-

¹⁷ Müllenhoff, DA, II². 331, IV². 50, Ed. Winkelmann, Gesch. d. Angelsachsen (Oncken, Allg. Gesch. II. 3, Berlín 1883), 18, Fr. Kauffmann, D. Altertumskunde I (Mnichov 1913), 320, Mehliis, Claudius Ptolemaeus über Altdeutschland (otisk z Philol. Wochenschrift, Lipsko 1926), str. 3, Th. Steche, Altgermanien im Erdkundebuch des Claudius Ptolemäus (Lipsko 1937), 19, Das Kartenbild Germaniens zur Zeit d. Claudius Ptolemäus, Germanen-Erbe III (1938), 113.

¹⁸ O. Stein, Zur Datierung von Ptolemaios' Geographie, Philologus LXXXI, 121 a d.

¹⁹ Iulius Capitolinus, Vita Marci 14: Profecti itaque [n. tamen] sunt paludati ambo imperatores [Marcus Aurelius et Lucius Verus] et Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus; 22: gentes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverant ut Marcomanni, Varistae, Hermunduri et Quadi Suevi, Sarmatae, Lacringes et Burei [mezera] hi aliique cum Victualis, Osi, Bessi, Saboces [podle emendace Müllenhoffovy, Germ. antiqua 144: podle Niederla, SS. I. 396, 403: Osi, Bessi, Cobotes; jiní čtou: Sosibes, Sicobotes], Roxolani, Basternae, Halani, Peucini, Costoboci. Srov. též Dion LXXI. 11 a d., Petrus Patricius fragm. 6, 7.

²⁰ Steche, Altgerm. 19.

kách zanikli. K tomu bych dodal, že Ptolemaios neznal Vandalů vůbec, a že neznal ani jiných kmenů, kteří se v dějinách objevují teprve od doby „markomanských“ válek, jako na př. Victualové²¹ a j. A Ptolemaios neznal ani vojenských táborů a osad, založených v těch dobách. Dokladem toho jsou na př. Castra Regina (Řezno), vybudovaná při Dunaji proti vtoku Řezné pro legii III Italica (hradby, brány a věže byly dostavěny r. 179 n. l.).²² Ptolemaios jich neuvedl ve své geografii prostě proto, že vznikla až po době sepsání Hyfégése. Z téhož důvodu nemohl znáti ani jiných vojenských táborů při Dunaji poblíže svého Arelate²³ u dnešního Albingu a Lorchu s obou stran ústí Enže, založených po válkách „markomanských“. A z téhož důvodu nejsou v Hyfégési zaznamenána dokonce ani jiná starší stanoviště několika římských legií, doložená z doby antoninské kolem roku 150 n. l., tedy z doby před válkami „markomanskými“.²⁴

Obraťme se nyní k nejnižšímu vročení Hyfégése do let 125—129 n. l. O. Stein k němu došel důvtipným spojením vzácných nápisových památek, nalezených D. R. Bhandarkarem v Andhau v severozápadní Přední Indii a uveřejněných úplně teprve r. 1921 R. D. Banerjim²⁵, se VII. knihou Hyfégése, kde Ptolemaios jmenuje²⁶ *᾽Οζηνή βασιλειον Τιαστανου̇*. *Ozéné* je podle Steinova výkladu²⁷ řecká forma indického *Ujjayinī*, dnešního Ujjain ve státě Gwalioru v Střední Indii, někdejšího hlavního města říše t. zv. západních kšatrapů, a Ptolemaiov *Tiastanos* nebo snad *Tiastanas* je totožný s někdejším vládcem této říše, jehož jméno *Caštana* je ve čty-

²¹ V. výše pozn. 19.

²² Fr. Wagner, *Römer in Bayern*⁴ (Mnichov 1928), 25.

²³ Ptolemaios II. 13. 3, VG. I. 31, 38, 135, II. 95 a d., 220 a d., III. 155.

²⁴ Více o tom v. níže.

²⁵ R. D. Banerji, *The Andhau inscriptions of the time of Rudradāman*, *Epigraphia Indica XVI* (Kalkuta 1921), 19 a d., O. Stein, l. c. 117 a d.

²⁶ Ptolemaios VII. I. 63 vyd. Nobbého.

²⁷ O. Stein, l. c. 120 a d.

řech andhauských nápisech, vročených do 52. roku éry Šaka, t. j. do roku 130 našeho letopočtu, spojeno se jménem jeho vnuka Rudradāmana jako spoluvládce²⁸. Tohoto spoluvládce Caṣṭanova ještě Ptolemaios neznal, musí tedy jeho zpráva o Ὀζηνή βασιλείον Τιαστανουῦ pocházeti z doby starší, kdy ještě Caṣṭana vládl sám. Podle úsudku Steinova pochází tato zpráva asi z doby mezi lety 125—129. Stein soudí, že tím je určena také doba sepsání Hyfégése. Lze mu dáti za pravdu potud, že k dokončení Hyfégése nemohlo dojíti příliš dlouho po roce 129, neboť Rudradāman, spoluvládce Caṣṭanův z roku 130, vládl (samostatně) ještě roku 150 n. l. jako mahākṣatrapa, jak vyplývá z jiné datované epigrafické památky, z nálezů mincí a j.²⁹, a byl tak vynikajícím panovníkem, že by o něm byl Ptolemaios při poměrně čilém obchodním spojení egyptské metropole Alexandrie s Přední Indií jistě zvěděl a svůj záznam o Ozéné podle toho opravil. Ale uběhlo přece jen ještě několik let, než byla Hyfégése skutečně dokončena, jak dokazují jiné Ptolemaiovy záznamy v předcházejících knihách IV. a V.

Ve IV. knize Hyfégése nám Ptolemaios podává zprávy o Antinoopoli (Ἀντινόου πόλις, IV. 5. 30), kterou založil Hadrian někdy koncem roku 130 n. l. na místě staré egyptské osady Besy při pravém břehu Nilu na památku svého milce Antinoa, který se tam asi 30. října téhož roku utopil³⁰. Tato zpráva dokládá nesporně, že Hyfégése mohla být skutečně dokončena teprve po roce 130 n. l. A ještě dále posunuje datum jejího dokončení podle mého soudu jiný záznam Ptolemaiův o Jerusalemě v V. knize Hyfégése: Ἱεροσόλυμα,

²⁸ Všecky čtyři nápisy mají tutéž datovací formuli: „Druhého dne tmavé polovice měsíce Phālguny, v roce 52 krále Cāṣṭany, syna Ysāmotikova, — krále Rudradāmana, syna Jayadāmanova.“ O. Stein, l. c. 118.

²⁹ Tamže 117 a d.

³⁰ Hertzberg, Gesch. d. röm. Reiches (Oncken, Allg. Gesch. II. 1. Berlín 1880), 374, C. Müller, Claudii Ptolemaei geographia, I. 2 (Paříž 1901, vyd. C. Th. Fischer), str. 718 ř. 6 a pozn. k t. ř. (kde v. i odkazy k jiným starověkým autorům).

ἡτις νῦν καλεῖται Αἰλία Καπιτωλία (V. 15. 5)³¹. Ke změně v názvu Jerusalema, t. j. k vybudování římské kolonie Aelia Capitolina na troskách židovské metropole podle rozkazu Hadrianova došlo po zlomení tříletého židovského povstání v roce 135 n. l. Ptolemaiovův záznam o Jerusalemě — Aelii Capitolinské nám tedy posunuje datum dokončení Hyfégése nejméně k tomuto roku.

Ptolemaiova zpráva o Jerusalemě — Aelii Capitolinské je, jak se zdá, časově posledním záznamem Hyfégése, který lze poměrně přesně datovati. Posiční číslo Hyfégése 31° 40' pro zeměpisnou šířku Jerusalema — proti skutečné jeho zeměpisné šířce (okrouhle) 31° 48' — ukazuje, že Ptolemaios měl o tomto městě dobré zprávy. Ještě lépe, než absolutní číslo šířkové, to dokazuje relativní poměr zeměpisné šířky Jerusalema k šířce Ptolemaiova sídla Alexandrie, jak nám jej znázorňuje tento obrazec:

	Ptolemaiova z. šířka	Skutečná z. šířka	Rozdíl
Alexandria	31°	31° 12'	0° 12'
Jerusalem	31° 40'	31° 48'	0° 8'
Rozdíl v z. š.	0° 40'	0° 36'	0° 4'

Obrazec nám ukazuje, že chyba v Ptolemaiově výpočtu vzdálenosti obou měst ve směru poledníkovém činí pouhé čtyři zeměpisné minuty čili jednu patnáctinu stupně, což je výsledek na dobu druhého století n. l. zajisté velmi úspěšný³². Ať již byla jeho podkladem zpráva o zaměření zeměpisné šířky Jerusalema — Aelie Capitolinské, či jenom pouhý odhad vzdáleností podle čísel itinerářů (první možnost považuji za pravdě-

³¹ Müller tamže str. 990 ř. 7—8.

³² Podle O. Cuntze, *Geographie d. Ptolemaeus* (Berlín 1923), 96, lze při antickém astronomickém měření ještě diferencí 15' z. šířky (o něž je výsledek měření nižší, než z. šířka skutečná) pokládati za normu pečlivého pozorování.

podobnější), je dokladem dobré informovanosti Ptolemaiovy. A na tu ukazuje také neobyčejně velký počet — celkem 43 — osad, který zaznamenává jeho Hyfégése v neveliké Palestině, a z toho dokonce 19 jen v samotné Judei. Zřejmě tu spolupůsobilo blízké sousedství Palestiny a severního Egypta (Alexandrie). To nás opravňuje k úsudku, že Ptolemaiovo určení času slůvkem *νῦν* — nyní mezi oběma názvy, starším *Hierosolyma* a mladším *Aelia Capitolina* (u Ptolemaia *Kapitolia*) se vztahuje buď přímo na rok 135 n. l., nebo na dobu krátce po něm, kdy ještě nový název města nedovedl zatlačit užívání starého názvu do pozadí. Že vztažná věta *ἦτις νῦν καλεῖται Αἰλία Καπιτωλία* pochází přímo od Ptolemaia a není pozdější vsuvkou, považují při nedlouhé poměrně době, v níž se názvu *Aelia Capitolina* skutečně užívalo³³, za více než pravděpodobné. Tato vztažná věta je obsažena ve všech dochovaných rukopisech³⁴ Hyfégése.

Z Ptolemaiova užití obou názvů pro Jerusalem lze tedy usuzovati, že Hyfégése byla dokončena buď ještě v roce 135 nebo nedlouho po něm.

Pro vročení ještě přesnější nám již Hyfégése, jak se zdá, nedovede poskytnouti žádného přímého svědectví. Máme však v geografii Ptolemaiově po mém soudu přece jen ještě jednu pomůcku, která nám tu může býti na prospěch alespoň pro určení *terminu ante quem*. Vidím ji v neobyčejně velkém rozdílu v Ptolemaiových vědomostech o jižní části ostrova Albionu (Velké Britannie) až po limes Hadrianův (*vallum Hadriani*) a o severní části ostrova za tímto limitem³⁵.

Mohutný limes Hadrianův byl v podstatě vybudován v letech

³³ Přehled dokladů v. K. Miller, *Itineraria Romana* 833. S křesťanstvím zobecnělo opět, jak se zdá, staré jméno *Hierosolyma* nebo *Hierusalem*, srov. na př. *Itinerarium Burdigal.* z r. 333, kde autor, křesťan z aquitanské Burdigaly (Bordeaux), užívá již důsledně (osmkrát) jenom tohoto názvu, srov. Cuntz, *Itin. Rom.* I. 86, 96, 98 a j.

³⁴ Srov. Müller I. 2. 990 pozn. kř. 7 (v Ω S ve zkratce η και Καπιτωλιας, X vyn. Καπιτωλια).

³⁵ VG. I. 9 a d., II. 61 a d.

122—124 n. l. a v nejbližších letech úplně dokončen. Přepažoval celý ostrov mezi zátokou Solwayskou (Solway Firth) a ústím řeky Tyne mohutnou kamennou zdí, dlouhou 80 římských nebo 75 anglických mil, a množstvím velkých (17) i menších kastelů a věží³⁶. Vybudováním tohoto opevnění byl celý ostrov rozdělen na dvě polovice, z nichž jižnější — větší — byla římskou provincií (Britannia). Hadrian se tím vlastně vzdával dnešního jižního Skotska, jehož už dříve, za vlády Domitianovy, dobyl Tacitův tchán Agricola, ale které po jeho odvolání (85 n. l.) bylo opět vydáno na pospas útokům divokých Kaledonců. Mohutné a velmi silně zajištěné opevnění Hadrianovo, na jehož stavbě pracovaly tři legie, se však osvědčilo do té míry, že již po dvou desetiletích — roku 142 — mohl nástupce Hadrianův Antoninus Pius přikročiti k vybudování nového podobného opevnění o jeden zeměpisný stupeň severněji na nejužším místě ostrova mezi choboty řek Clyde a Forthu (Firth of Clyde — Firth of Forth) a tím i k (zamýšlenému) trvalému připojení také tohoto území k vlastní římské provincii. Toto opevnění Antonina Pia — *vallum Pii* — začínalo u dnešního Kilpatricku při severním břehu chobotu Clyde (Ptolemaiovy *Κλώτα εἰσχωσις*³⁷) severozápadně od Glasgowa a šlo rovinou přímo na východ (vsv.) asi 40 římských nebo 37 anglických mil k zátoce Forthu (Ptolemaiově *Βοδογία εἰσχωσις*³⁸), kde jeho zbytky končí západně (zsz.) od Edinburku u Carriden (u Barrowstonu). Jeho zbytky jsou místy ještě dnes dobře patrné, třebaže bylo toto opevnění v pozdějších dobách mnohem více zničeno než jižnější opevnění Hadrianovo. Čtyřicet stop široký a dvacet stop hluboký příkop, a za ním mohutný násep se

³⁶ Hertzberg, l. c. 367 a d., Winkelmann, Gesch. d. Angelsachsen 10 a d., plán opevnění na str. 11; trojí mohutný val a příkop, chránící přístup ke kamenné zdi od jihu, byl podle názoru Winkelmannova (14 a d.) vybudován spíše až císařem Septimiem Severem r. 208 n. l., když opětovná povstání jižnějších kmenů, jmenovitě Brigantů, ukázala nutnost chránit posádky Hadrianova limitu také od jihu.

³⁷ Ptolemaios II. 3. 1, srov. Tacitus, Agricola 23: *Clota*.

³⁸ Ptolemaios II. 3. 4, srov. Tacitus, Agricola 23, 25: *Bodotria*.

zděným jádrem, s věžemi a velkými (10) i menšími kastely, spojenými navzájem silnicí³⁹, uzavíral tam severním barbarům přístup na římské území. Náspem neprocházely žádné cesty (Hadrianovým limitem procházely dvě silnice) a kastely neměly na severní straně vůbec ani bran⁴⁰, což obojí dosvědčuje pevný úmysl Antonina Pia vybudovati tam skutečný *finis imperii*, vytvořit nepřekročitelnou přehradu mezi oblastí římskou a barbarským územím dále na severu.

Jak se jeví tento stav věcí v geografii Ptolemaiově?

Ptolemaios nerozlišuje v Albionu území římského, provinciálního, a barbarského, podobně jako nikterak neodlišuje římského území východně od Rýna a severně od horního Dunaje od ostatního území „svobodné“ Germanie. Cituje⁴¹ v celém Albionu od severu k jihu 33 (35?) kmenů. Z nich u devíti (nebo desíti), usedlých v dnešním severním Skotsku za průsmykem Kaledonským (Glen More), nezná vůbec žádných osad. Překvapuje však u jeho obrazu Albionu především jedna neobyčejná věc: podélná osa ostrova, jdoucí v jižní části jeho správně od jihu k severu, se právě v čáře, kde byl Hadrianův val, lomí v pravém úhlu a pokračuje dále — místo k severu (ssz.) — k východu⁴². A s touto překvapující úchylnou od skutečných poměrů je spojena řada dalších zkreslení mapy severní části ostrova, které ukazují, jak nepoměrně horší byly informace Ptolemaiovy o celé oblasti za valem Hadrianovým. Kdežto celá římská oblast jižně od tohoto valu je reprodukována v celku i v jednotlivých částech poměrně velmi dobře, je vše, co bylo za tímto valem, doslova úplně zkresleno. A to nejen snad ve vzdálenější nejsevernější části ostrova, nýbrž především také v oblasti hned za valem Hadrianovým, t. j. v území, které k provincii Britannii připojil svým valem Antoninus Pius roku 142. Toto zkreslení území mezi oběma valy je podle mého

³⁹ Hertzberg l. c. 392, Winkelmann l. c. 13 a d.

⁴⁰ Winkelmann l. c. 14.

⁴¹ Ptolemaios II. 3, 5 a d., Müller I. 1. 91 a d.

⁴² Müller, Tab. I č. 2.

soudu bezpečným důkazem, že Ptolemaios o něm před ukončením Hyfégése neměl tak dobrých zpráv jako o území jižně od valu Hadrianova a že zprávy, jichž se mu o něm dostalo, pocházely vesměs jen z doby před vybudováním valu Antoninova, tedy z doby před rokem 142. O valu Hadrianově, třebaže ho výslovně necituje, Ptolemaios určitě zprávy měl⁴³, kdežto zpráv, jichž se mu dostalo později o valu Piově a o území, které jeho stavbou Římané nově zabrali, zřejmě již pro Hyfégési užítkovati nemohl. Kdyby byl pro ni mohl použítí také ještě zpráv z doby po roce 142, byl by jeho obraz Albionu dopadl jinak, alespoň potud, že by jej byl zlomil do pravého úhlu, ať již k tomu byl veden jakýmikoli důvody, teprve za valem Piovým a nebyl by mohl obě zátoky, jež tento val spojoval, umístit na své mapě způsobem tak naprosto nesprávným, jak se mu skutečně stalo: *Βοδερία εἰσχωσις* (Firth of Forth) se mu dostala na východ místo na severozápad od východního konce valu Hadrianova a *Κλώτα εἰσχωσις* (Firth of Clyde) se mu octla v poloze ještě nemožnější na sever — místo na západ — od ústí Boderia—Forthu a velmi daleko na severovýchod (místo na severozápad) od západního konce tohoto valu. A nebyl by mohl velký půlostrov dnešního jihozápadního Skotska mezi Solway Firthem a Firthem of Clyde, který byl jako západní část jižní polovice území zabraného valem Piovým těsně za valem Hadrianovým, posunouti do té míry, že se mu stal nejsevernější částí celého ostrova, a nebyl by mu vůbec mohl dáti tak nestvůrně zkreslenou podobu, jak se skutečně stalo.

Z toho všeho je tedy zřejmo, že Hyfégése byla napsána dříve, než se Ptolemaiovi mohlo dostat zpráv o valu Piově. Protože

⁴³ Znal také tři legie, které val budovaly, i jejich posádky: legie VI Victrix v Eboraku v území Brigantů, XX Victrix v Devě v území Cornaviů a II Augusta v Isce (nesprávně v území Dumnoniů při jižním pobřeží Britannie-Albionu místo v Isce v území severnějších Silurů. o níž Ptolemaios buď nevěděl nebo měl tak neurčité zprávy, že je spojil se zprávami o Isce jižnější); srov. Ptolemaios II. 3. 10, 11, 13. Müller I. 1. 91 a d., Kubitschek, Jahrb. f. A. VI. 206.

vybudování valu Piova mělo pro říši velký význam nejen po stránce vojenské, nýbrž také politicky a po stránce správní, rozšířily se o něm zprávy alespoň ve vojenských centrech a velkých přístavních městech římské říše velmi rychle. Alexandrie byla jedním z největších a nejdůležitějších vojenských i obchodních přístavů námořních v celé říši. Byl by proto musil Ptolemaios o něm zvědět buď ještě roku 142 nebo v době nejbliže příští. Tím je tedy pro Hyfégési dán *terminus ante quem*, o kterém se v ptolemaiovské literatuře také dosud, pokud vím, neuvažovalo.

Časový úsek, v němž mohla býti Hyfégése napsána nebo — přesněji — dokončena, se nám tím zúžila na dobu mezi lety 135 a 142 n. l. Uvážíme-li k tomu, že Alexandrie byla hlavním střediskem obchodu s Indií, a že proto bylo sotva možné, aby Ptolemaios po dobu více než deseti let vůbec nic nezvěděl o králi Rudradāmanovi, nejskvělejším panovníku dynastie západních kšatrapů⁴⁴, musíme dojíti k závěru, že termín, v němž byla Hyfégése skutečně dokončena, byl asi v onom sedmiletí blíže k roku 135 než k roku 142.

Data, jež vedou k tomuto vročení Hyfégése, jsou čerpána z její druhé, čtvrté, páté a sedmé knihy. To znamená, že nám pomáhají určití termín, kdy byla ukončena vlastní geografická práce, jež byla úkolem Hyfégése, a která byla předmětem II. až VII. knihy tohoto Ptolemaiova díla.

Jinak je tomu u VIII. knihy Hyfégése. Její souvislost s ostatním dílem⁴⁵ je tak volná, že by u ní byla možná myšlenka, že byla jako výtah z předcházejících šesti knih (II.—VII.)⁴⁶ zpracována o něco později. Tím by se snad dala vysvětliti zmínka Ptolemaiova na konci II. knihy jeho Syntaxe⁴⁷, že se chystá ve

⁴⁴ O. Stein, l. c. 117.

⁴⁵ VG. I. 27 a d., 41 a d.

⁴⁶ Cuntz, Geogr. d. Ptolem. 105 a d., 110. Šimek, VG. I. 28 a d., 41 a d.

⁴⁷ Ptolemaios, Syntax II. 13 (ed. Heiberg I. 188); srov. k tomu H. Berger, Gesch. d. wiss. Erdkunde d. Griechen² (Lipsko 1903), 617; O. Cuntz, l. c. 100 pozn. 3.

spojení se zvláštní geografickou prací vydání tabulky s určením polohy vynikajících měst v hodinových číslech (podle vzdálenosti těchto měst od poledníku alexandrijského), jak je v VIII. knize Hyfégése skutečně také zpracoval⁴⁸. Poslední astronomické pozorování Ptolemaiovo, datované v X. knize Syntaxe, pocházelo podle textu edice Heibergovy ze čtrnáctého roku vlády Antonina Pia⁴⁹, t. j. z roku 151 n. l. Datování posledního astronomického pozorování Ptolemaiova do roku 151 bylo, pokud vím, hlavním důvodem k závěru, že celá Hyfégése byla sepsána teprve někdy v době kolem tohoto roku nebo až po něm. Toho však zmíněná poznámka Ptolemaiova v druhé knize Syntaxe (II. 13) nikterak nevyžaduje. V době, kdy ji Ptolemaios v Syntaxi napsal, mohla být již vlastní geografická práce jeho až po VII. knihu včetně úplně hotova, a mohla být koneckonců v podstatě hotova i sama VIII. kniha Hyfégése s tabulkami, o nichž se Ptolemaios v Syntaxi zmiňuje. Ptolemaiova astronomická pozorování trvala dlouhou řadu let⁵⁰, a mezi napsáním II. a IX.—X. knihy Syntaxe mohl také býti značný časový interval. Z toho všeho je zřejmé, že pro datování (celé) Hyfégése až do doby po roce 150 n. l. neposkytuje poznámka v II. knize Syntaxe vůbec žádné opory.

To je závěr, k němuž docházíme i za předpokladu, že vročení posledního astronomického pozorování Ptolemaiova do 14. roku vlády Antonina Pia je správné. Ale již Manitius a po něm znovu J. Fischer upozornili⁵¹ na to, že číslo 14, které přijal Heiberg do své kritické edice Syntaxe, nemůže býti správné proto, že poslední astronomické pozorování Ptolemaiovo (Syn-

⁴⁸ VG. I. 27 a d.

⁴⁹ Ptolemaios, Syntax X. 1 (Heiberg II. 297): *ἡμεῖς δὲ ἐτηρήσαμεν τῆ ἰδ' ἔτει Ἀντωνίνου κατ' Αἰγυπτίους...*

⁵⁰ Srov. Ptolemaios, Syntax IX. 7—10, X. 1—4 (Heiberg II. 262—306).

⁵¹ K. Manitius, *Des Claudius Ptolemaeus Handbuch der Astronomie* II (Lipsko 1913), 412 pozn. 11, J. Fischer, *Claudii Ptolemaei Geographiae codex Urbinas gr. 82* (Leiden — Lipsko 1932), I, *Commentatio*, 11 a d.; na str. 12 Fischer dospěl k závěru, že vlastní astronomická pozorování Ptolemaiova lze s jistotou vymeziti lety 127—141 n. l.

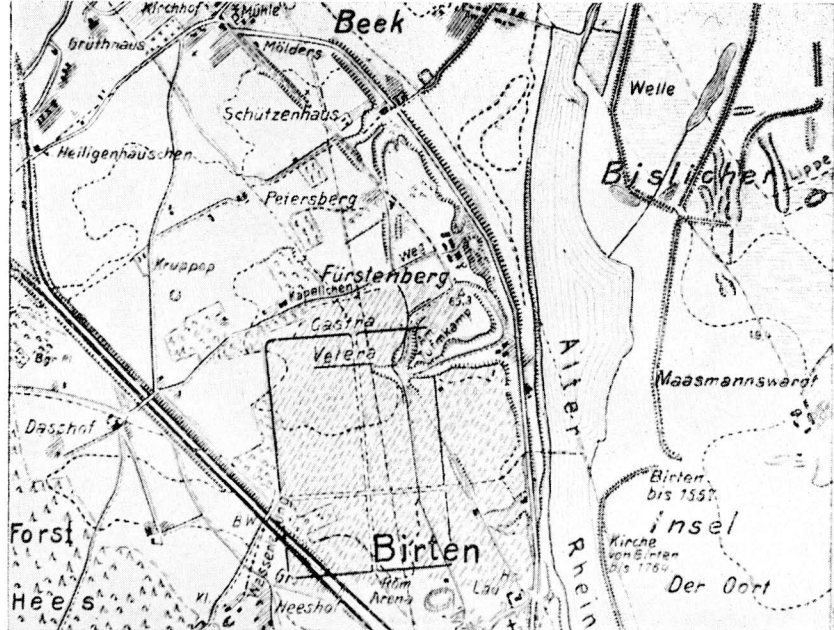

Obr. 1. Hradiště Dvůr při ústí Moravy do Dunaje, v pozadí hradiště Braunsberg. (Foto ěm. Šimek.)

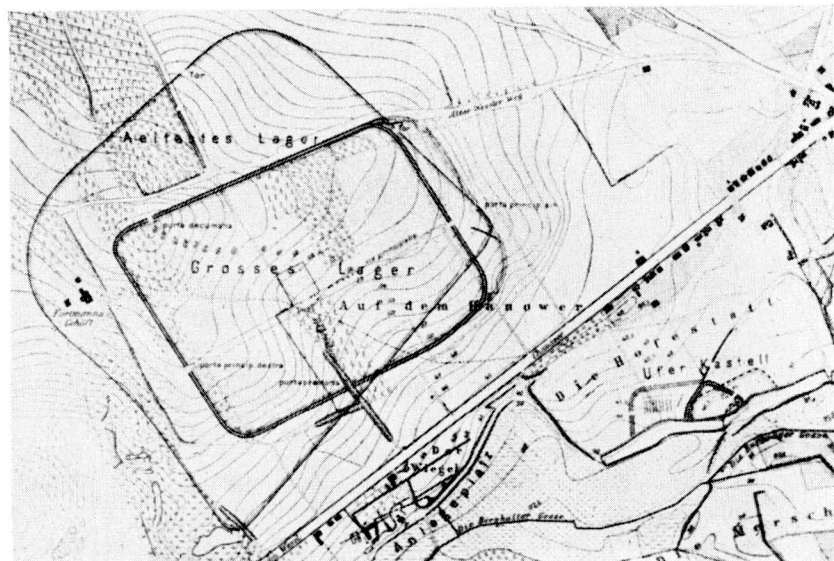

Obr. 2. Drusus, Varus a Germanicus na římských bronzových mincích. Museum Berlín. $\frac{1}{4}$, (C. Schuchhardt, VD³ obr. 206.)

Obr. 3. Římský tábor Vetera u Xanten při levém břehu dolního Rýna, východisko cesty podle řeky Lippe k Alisu a do vnitra svobodné Germanie. (C. Schuchhardt, VD³ obr. 207, podle P. Steinera.)

Obr. 4. Římské tábory u Haltern. (Fr. Koepp, Germania Rom.² I. tab. 2 č. 1.)

tax X. 1) odpovídá stavu ze 4. a nikoli ze 14. roku vlády Antoninovy. A číslo 4 (δ') měl původně také důležitý rukopis *Vaticanus gr. 180* z 12. století. Teprve později bylo číslo 4 v tomto rukopise opraveno druhou rukou na 14 (ι, δ'). Manitius i Fischer ukázali, že tato emendace není pravděpodobná už také proto, že by při čísle 14 vznikala mezi posledním záznamem o vlastním astronomickém pozorování Ptolemaiově a záznamy předcházejícími (velmi častými) nemožná mezera deseti a více let. Ze všech těchto důvodů se Manitius i Fischer rozhodli pro číslo 4, t. j. pro rok 141 n. l. jako jediné správné datum posledního astronomického pozorování Ptolemaiova, a číslo 14 (rok 151) jako nesprávné a nemožné zamítli.

Tím se dostává i našemu vročení Ptolemaiovy Hyfégése další důležité opory, neboť pak mohla být před rokem 142 n. l. nejen dokončena, nýbrž i uveřejněna celá tato geografická práce i s její VIII. knihou.

Datováním Hyfégése do doby mezi r. 135 a 142 n. l. se nám dostává také vysvětlení, proč Ptolemaios neznal — jak upozornil W. Kubitschek⁵² — stanovišť několika římských legií, doložených teprve z doby kolem roku 150 n. l. Příčinou toho nebyla povrchnost práce Ptolemaiovy, jak bylo nasnadě se domýšleti při Kubitschkově datování Hyfégése před rok 170⁵³, nýbrž fakt, že Ptolemaios ukončil své dílo dříve, než se mu mohlo dostat zpráv o těchto legiích a jejich stanovištích⁵⁴. Ptolemaiovo mlčení je tu tedy jen dalším článkem důkazu, že Hyfégése byla dokončena před polovinou druhého století.

A s datováním Hyfégése, k němuž jsme zde dospěli, lze dobře uvést v soulad také na př. to, že Ptolemaios čítal ještě celé

⁵² Kubitschek, *Jahrb. f. A.* VI. 206 a d.

⁵³ V. výše str. 22 pozn. 14.

⁵⁴ K práci Kubitschkově bych zde ještě podotkl, že rukopisy Hyfégése citují — ať již úplně, či jen částečně, bez čísla nebo příjmí — 20 legií, nikoli 21, jak se následkem mylného sčítání domníval Kubitschek (l. c. 206 a d.). Jinak s tím, co Kubitschek (207) v souhlase s K. Müllerem soudil o umístění dat o legiích in margine Ptolemaiových tabulek a tím i o možnosti omylů pozdějších opisovačů Hyfégése, plně souhlasím.

území, zabrané Římany východně od Rýna a severně od horního Dunaje, k svobodné Germanii⁵⁵, neboť jeho zábor byl skutečně dokončen a plně uzavřen teprve vybudováním římského limitu na čáře Miltenberg (Wörth) na Mohanu—Walldüren—Osterburken—Jagsthausen—Öhringen—Mainhardt—Murrhardt—Welzheim—Lorch na Remse, kde se k němu v pravém úhlu připojovaly nové raetské limitní hranice, jdoucí přes (krajní body) Buch—Halheim—Gunzenhausen—Böhming k Hienheimu na Dunaji. A celý limes Miltenberg—Lorch byl zbudován až v pokročilé době vlády Antonina Pia kolem roku 150 n. l. a v letech následujících (mezi r. 148—161)⁵⁶. Pocházel tedy celý — a podobně i část konečného limitu raetského — až z doby po napsání Hyfégése. V době před dokončením Hyfégése bylo toto území i podle představy samotných Římanů stále ještě nedílnou částí svobodné Germanie⁵⁷, postupně zabíranou vojenskými správami Horní Germanie a Raetie⁵⁸.

Z toho, co zde bylo pověděno, vyplývá, že Ptolemaiovy zprávy o Germanii pocházejí z doby od samého počátku římských výbojů na jejím území (výjimkou snad z doby ještě starší) až do doby vlády Hadrianovy.

Přesnější zjištění a vročení posledních zpráv o Germanii samotné není možné. Analogie z Anglie, Egypta a Palestiny připouštějí ovšem myšlenku, že i některé zprávy z Germanie mohly pocházeti ještě ze čtvrtého desítiletí II. století n. l. Pochází-li některý Ptolemaiovův záznam o Germanii také ještě z počátku vlády Hadrianova nástupce Antonina Pia (138—161), nelze vůbec zjistit.

⁵⁵ VG. I. 7.

⁵⁶ Fr. Hertlein, *Römer in Württemberg I* (Stuttgart 1928), 91 a d. 94, a dříve již K. Schumacher, *Rheinlande II.* 81, a j.

⁵⁷ Srov. Tacitus, G. 1: *Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus... separatur.*

⁵⁸ Stať o datování Ptolemaiovy Hyfégése byla otištěna jako výňatek z rukopisu této práce v Eisnerově sborníku, *Historica Slovaca V* (Bratislava 1948), 111 a d.

Po stránce archeologické lze tedy zhruba říci, že zprávy Ptolemaiovy o Germanii pocházejí z doby doznívající kultury pozdnělatenské a ze starší fáse římské kultury až do doby krátce před polovicí II. století n. l.

Dvě velké archeologické oblasti v Ptolemaiově Germanii.

Peragratusque [Tiberius] victor omnis partis Germaniae... *sic perdomuit eam, ut in formam paene stipendiariae redigeret provinciae* (Velleius Paterculus II. 97) ... Veteres illic [v sídle krále Marobuda] Sueborum praedae et *nostris e provinciis lixae ac negotiatores* reperti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam ... suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat (Tacitus, Ann. II. 62) ... Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque *solis Germanorum non in Danuvii ripa commercium, sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae colonia; passim sine custode transeunt* ... Marcomani et Quadi ... iam et externos [reges] patiuntur, *sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana; raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur* (Tacitus, Germ. 41, 42).

Těchto několik vět výstižně osvětluje hlavní příčiny, jež vedly k tomu, že celé území ‚svobodné‘ Germanie bylo rozděleno na dvě velké kulturní oblasti. Římská vojenská moc, římská diplomacie, římské peníze a římsští obchodníci dovedli ze širokého pruhu území za Dunajem a Rýnem vytvořiti sféru přímého vlivu říše, v níž svéráz kultury domácího obyvatelstva a jmenovitě Germánů v zachovaných zbytcích hmotné kultury téměř úplně mizí nebo alespoň ustupuje silně do pozadí.

Druhá, vnitrozemská část starověké Germanie v porčí Labe a Odry nepodlehla nivelisujícím vlivu římské říše, nýbrž dovedla si v mnohem větší míře uchovati svůj vlastní kulturní ráz, třebaže ovšem i jí vtiskl vliv římské a římsko-provinciální kultury, pokud jej můžeme sledovati v archeologických nálezech, svoji nesmazatelnou pečeť.

Skutečnost, že v t. zv. starší době římské (něm. ‚ältere Kaiserzeit‘) byly v Germanii tyto dvě hlavní kulturní oblasti a že velký počet — nehledíme-li k Jutsku, bezmála polovina — germánských kmenů žila v oné sféře přímého vlivu římské říše,

se v německé archeologické literatuře neuplatňuje tak zřetelně, jak by si toho zasloužila.

Není vůbec ani jediné práce, která by podávala souborné zpracování všeho archeologického materiálu z celého onoho rozsáhlého germánského pásma, jež podlešlo přímému vlivu římské kultury, a speciální práce, věnované jednotlivým částem jeho, podávají sice velmi mnoho o stavebních památkách čistě římských, o římském limitu, o římských táborech, městech atd., ale velmi málo o Germánech a jejich hmotné kultuře v celé té oblasti. Kdybychom měli soudit jenom podle archeologické literatury a podle podílu, který v ní připadá památkám po vlastních Germánech, mohlo by se zdát, že jich tam v některých územích vůbec nebylo. Poněkud lépe je tomu v končinách, kde se kultura obou oblastí stýkala a prolínala, a kde tedy byl pro německé prehistorické archeology silnější podnět ke zpracování nálezového materiálu.

Největší pozornost byla dosud v německé literatuře věnována především nálezům svérázné germánské kultury v druhé oblasti, jejímž jádrem bylo Polabí a Poodří. A právě literatura této oblasti nám ukazuje, jak velký je rozdíl ve zpracování archeologického materiálu obou oblastí. Ačkoli právě z oblasti labsko-oderské vyšlo heslo o potřebě pěstovati t. zv. sídelní archeologii (Siedlungsarchäologie), věnovala se v ní v posledních desíletích mnohem menší pozornost studiu a popisu vlastních sídlišť, než studiu a popisu ukázek keramiky a jiných drobných nálezů, na něž se v nich přišlo. Následek toho je, že známe poměrně velmi dobře hliněné nádoby, spony a jiné předměty okrasné a užitkové, jichž Germáni v této oblasti užívali, ale mnohem méně se dovídáme o vlastních formách sídlištních a jejich rozšíření. A v druhé oblasti, v pásmu přímého vlivu provinciálně-římské kultury, je tomu právě naopak. Tam se dovídáme velmi mnoho o jednotlivých formách sídlištních, arci především římských, kdežto o jednotlivých druzích nálezů, v nich učiněných, se mluví jen velmi sumárně. Následek toho je, že na př. i o keramice, jíž Germáni užívali v této oblasti, jsou běžné představy značně mlhavé.

Příčiny tohoto zásadního rozdílu třeba hledati podle mého názoru jednak v různosti materiálu samého, jednak také ve specialisaci vědních oborů, jež se tímto materiálem zabývají. Každou oblastí se převážně zabývá jiný druh badatelů, oblastí polabskou a pooderskou archeologové prehistoričtí, oblastí podunajsko-porýnskou především archeologové klasičtí. A každý z těchto oborů má své vlastní pracovní metody. Výsledkem toho je ovšem různost v pojetí úkolů a ve zpracování materiálu, získaného nálezy. A pokud se týká užití tohoto materiálu po stránce historické, přistupuje k tomu ještě další, skutečné zlo, že tu historie trpí tímž osudem jako medicina: každý se domnívá, že jí rozumí. A tak budují ze svých poznatků historii dob, o něž tu jde, archeologové bez náležitého školení historického a lingvisté bez školení archeologického i historického. A jejich pracovní výsledky přejímají nakonec historikové. Kam může vésti takováto „spolupráce“, jsem ukázal již na jiném místě⁵⁹. V dobách, o něž nám tu jde, se ovšem historik nemůže obejít bez pomoci archeology a filology, ale je nezbytně nutné, aby si každý z nich, pracuje-li na otázkách historických, předem osvojil náležitou míru historické kritiky, která mu pomůže správně oceňovati význam jeho pracovního materiálu po stránce historické. Příkladů, že toho lze dosíci, máme již dnes dosti. Stačí tu uvést z území, jež nás zde zaměstnává, z každého oboru alespoň po jednom jménu — K. Schumacher a E. Norden — na doklad toho, jak lze z materiálu každého toho oboru učiniti důležitý a cenný pramen historický, bez něhož se již dnes historik nemůže obejít. Ale je dojista pochybené, chce-li na př. historisující etymolog poučovati historika formátu Mommsenova, že *Cusus* nemohl býti přítok Dunaje *Gusen*, protože je na to příliš malý, ale že to byla [stejně malá] říčka *Kysúca* na nejzajším severu Slovenska, která nadto vůbec není pobočkou Dunaje, a jestliže se snaží, aby tomuto nedostatku odpomohl, scholastickým způsobem dokazovati dále, že Tacitův *Cusus* (který je přímým přítokem Dunaje jako *Gusen* a *Morava* =

⁵⁹ Šimek, Keltové a Germáni v našich zemích (Spisy filosofické fakulty Masarykovy university č. 38, Brno 1934), 3 a d.

Marus) je — *Váh*, a to jenom z toho důvodu, že do něho daleko na severu ústí — *Kysúca*!

Po všech stránkách správného řešení otázek, o něž tu jde, lze nejlépe dosíci přímou součinností zástupců všech vědních oborů, jichž se tyto otázky týkají, t. j. prehistoriků resp. historiků, archeologů, linguistů, geografů, geologů a po případě i jiných přírodovědců. Že taková spolupráce je možná a plodná, to nám dobře ukázaly komplexní výzkumy sovětských badatelů na řadě historických objektů od evropského Ruska až hluboko do střední a východní Asie, jimiž bylo rozřešeno množství starých historických problémů a ukázána cesta k řešení otázek nových, jež se ovšem při této intenzivní spolupráci stále častěji objevují⁶⁰.

---

⁶⁰ Otázkami, jež jsou předmětem úvah této části mé práce, se sovětské badatelé, pokud vidím z literatury mně dostupné, dosud podrobněji nezabývali.